

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AKADEMIJA LIKOVNIH UMJETNOSTI

ZAVRŠNI RAD
TRENUTAK SAMOSPOZNAJE

Mentor:
izv. prof. Alem Korkut

Student:
Žaklina Sohora

Zagreb, rujan 2022.

UVOD	3
AUTOPORTRET KROZ POVIJEST	4
TRENUTAK SAMOSPOZNAJE	7
ZAKLJUČAK	8

UVOD

Od kraja 15. stoljeća postalo je pomalo nepisano pravilo da umjetnici zapadnog podrijetla slikaju autoportret. Prije nego što je nastala fotografija, portret je bio jedino sredstvo da osoba posjeduje sliku o sebi. Bilo da umjetnik slika autoportret kao projekciju sebe ili kao samoproučavanje, on mora proučavati svoju vlastitu personu. Za neke umjetnike autoportret je katarzično iskustvo, za druge je proces pronicljivosti. Autoportret omogućuje umjetniku da stvara likove i mitove o sebi dok portret postaje maska. Autoportret se može smatrati projekcijom sebe ili odrazom uma. Na autoportretu je predstavljena ličnost umjetnika, koja uključuje i nesvjesno. Dokumentirajući svoju sliku tijekom vremena, umjetnik prepoznaje da se okruženje mijenja i da se umjetnik mijenja. Ovo nastojanje da se zabilježi promjena može biti shvaćeno kao pokušaj suočavanja sa smrtnošću. Umjetnik priznaje nestalnost postojanja i pokušava zabilježiti promjenu. Autoportret predstavlja najosnovniju želju čovječanstva, potrebu za samoperpetuacijom.

AUTOPORTRET KROZ POVIJEST

Od petnaestog stoljeća i pojave zrcala umjetnici su se sami afirmirali u vlastitim umjetničkim djelima. Bilo da se radi o dubinskom istraživanju umjetnikove vlastite psihe ili jednostavno zato što je kao model, umjetnik očito najjeftiniji i najdostupniji. Bez obzira na razlog, gotovo svaki umjetnik, u svakom mediju, od slikara do kipara, pokušao je ovo istraživanje sebe. Prvo svjedočimo autoportretu koji je korišten kao potpis u starom Egiptu. Teško je sa sigurnošću reći jesu li neke od skulptura pronađenih iz tog razdoblja uistinu autoportreti, no budući da znamo da je portret bio rezerviran za bogate i moćne, općenito se pretpostavlja da su djela koja sadrže manje ukrašene osobe portreti samih umjetnika. Autoportret kao potpis ponovno se snažno pojavio tijekom srednjeg vijeka i razdoblja renesanse. Arhitekti iz velikih katedrala ponekad bi urezali svoje slike u manje uočljive dijelove svojih gotovih komada. Dva dobro poznata primjera su katedrale u Santiago di Compestellu i Pragu. Tijekom renesansnog razdoblja kipar Lorenzo Ghiberti navodno je uklesao autoportret, još 1401. godine, u okvir koji okružuje niz brončanih vrata stvorenih za Firentinsku krstionicu. Smatra se da je Jan van Eyck prisutan u malom detalju iz svog poznatog remek-djela, *Gentski oltar*, dovršenog 1432. Međutim, njegova najutjecajnija slika tog razdoblja, *Vjenčani portret* iz 1434. koristila je sasvim jedinstvenu upotrebu autoportreta. Mladi par stoji okrenut prema gledatelju dok izmjenjuje svoje vjenčane zavjete. Ogledalo iza para, u središtu slike, otkriva prisutnost Jana Van Eycka u sobi. Njegov natpis iznad ogledala glasi "Johannes de eyck fuit hic" ili "Jan van Eyck je bio ovdje". Iako se čini da je autoportret kao potpis bio naširoko prakticiran u srednjem vijeku i tijekom renesanse, autoportret isključivo radi sebe samoga se prvenstveno pojavljuje u sjevernoj Europi. Najraniji sačuvani primjer ove vrste autoportreta bio je ručni lik Jeana Fouqueta od zlata i emajla iz 1470. No, Albrecht Dürer, rođen godinu dana kasnije, smatra se prvim umjetnikom koji je autoportret učinio glavnim dijelom njegovog rada. Činilo se da je najveći grafičar svog vremena, Dürer bio fasciniran vlastitom slikom. Njegov prvi autoportret datira iz njegove adolescencije 1484. Dürerov najimpresivniji autoportret je iz 1500.. Njegovi portreti, iako bilježe promjene i emocionalnu tranziciju tijekom vremena, nisu bili toliko istraživanje njegove psihe koliko sredstvo za prikazivanje njegovog rastućeg društvenog statusa. Iako je Dürer zaslužan za to što je bio prvi umjetnik koji

je dosljedno stvarao autoportrete, Rembrandtu se pripisuje zasluga za to što je bio prvi umjetnik koji je intenzivno proučavao sebe kroz umjetnost. Tijekom svog života, Rembrandt je skicirao vlastito lice tisuće puta. Stvorio je naslijeđe od 60 autoportreta koji prikazuju njegovu povijest, autobiografsku priču koja bilježi njegov buran život. Od siromaštva do bogatstva, preko brakova i ljubavnica, od mladosti do starosti, možemo svjedočiti mijenjanju lica Rembrandta. Njegov prvi autoportret datira iz 1629. Godine, a njegov posljednji, nekoliko mjeseci prije smrti 1669.. Vincent van Gogh je jednako poznat po svojim autoportretima kao i Rembrandt, iako ih je, umjesto da ih stvara tijekom cijelog života, većinu, dvadeset i dva, naslikao unutar dvije burne godine. Van Goghove slike u tom razdoblju (1886.-1888.) i dvije godine prije samoubojstva 1890. otkrivaju čovjeka koji se borio sa životom, a možda i tražio odgovore kroz svoju sliku. Svaki naslikani portret bilježi detaljne emocije šoka, uznemirenosti, mira ili zbunjenosti. Poput Rembrandta i van Gogha, priča o Fridi Kahlo može se pročitati na njezinim autoportretima. Otprilike jedna trećina njezina rada je istraživanje same sebe, fizički i mentalno. Kahlo je stvorila pedeset i pet autoportreta kao svojevrsnu terapiju suočavanja s najzabrinjavajućim događajima u svom životu; noga joj je osakaćena od dječje paralize, trajnih ozljeda u nesreći autobusa, pobačaja i neuspješnih operacija. Osobno, Kahlo odjevena u duge, bogate tkanine i prekrivena nakitom, skrivala je svoje deformitete ispod stroge persone. Na svojim portretima mogla je izaći iz skrovišta i otkriti svoje nevolje u slikama. U tom su smislu njezini autoportreti i tragični i trijumfalni. Baš kao što se Rembrandt mogao pogledati u ogledalu na kraju svog života i prihvatiti svoje ostarjelo tijelo i lice, Kahlo je mogla prihvatiti i osjećati se ugodno otkrivajući svoje nevolje. No, za razliku od Vincenta van Gogha koji je tražio odgovore u svojim autoportretima, Frida Kahlo znala je odgovore. Koristila je platno kao katarzično oslobađanje emocija. Pojava apstrakcionizma početkom 1900-ih dovela je do još većeg odmaka od realističnog lica nego kod fantastičnih autoportreta Gustava Courbeta. Umjetnici poput Picassa i kasnije Chagalla, otključali su svoju maštu i dopustili oblicima, bojama i uzorcima da predstavljaju njihovu nutrinu bez tolikog naglaska na hvatanju doslovne sličnosti sa sobom. Pablo Picasso, stvorio je nekoliko nevjerovatno različitih interpretacija sebe bojom, olovkom i tintom. Godine 1907. zauzeo je kubistički pristup i s područjima boja i pretjeranim crtama napravio od sebe lik razrogačenih očiju. Picasso je još više koristio narativni autoportret u nizu grafika. Još jedan značajan narativni autoportret iz istog doba bio je *Ja i selo* Marca Chagalla

nastao 1911. U njemu je Chagall stvorio memoare svog djetinjstva u Rusiji. Slika je duboko simbolična bajka likova i boja. Priča koju je želio ispričati bila je duboko u njemu. Postoje očite razlike između realističkog portreta Rembrandta i narativne bajke o Chagallu. Rembrandt se, kako bi se prikazao, oslanja na svoje fizičke značajke, a Chagall se otkriva kroz fantastičnu priču o apstraktnim oblicima. Obojica, međutim, kao i van Gogh, Kahlo i Picasso, koriste ljudski lik, promjenjivo izobličen, kao središte svojih autoportreta. Kada su umjetnici poput Jacksona Pollocka i Marka Rothka podigli apstrakciju na novu razinu, na platnu više nisu bile zastupljene ljudske figure. Djela apstraktnih ekspresionista, iako je teško nazvati autoportretom, ipak su duboko emotivna i otkrivajuća. Impulzivnost i spontanost Pollockovih kapanja i prskanja može se vidjeti kao realističniji pogled na umjetnikove osjećaje od pomno konstruiranih poteza kista drugih umjetnika koji žele stvoriti autoportret. Janson je Pollockovu upotrebu boje opisao kao "skladište nagomilanih snaga koje on može osloboditi". Duboko zasićene trake boja Marka Rothka čine se čak udaljenijima od figure nego Pollockove slike. Ali ipak, umjetnikove emocije i dalje izlaze na vidjelo. Autoportreti su metoda samoistraživanja od kako su ljudi prvi put promatrali vlastiti odraz u bazenu vode. Izumom zrcala dolazi do još jače fascinacije za hvatanjem nečije sličnosti. Autoportreti su korišteni za testiranje novih tehnika, stvaranje pečata, pokretanje samostalnog učenja, sjećanje na prošlost i kao način oslobađanja emocija. Koji god način umjetnici odabrali da konstruiraju svoje slike, svaki od njih je prisiljen proučavati vlastitu osobnost i fizički i emocionalno.

TRENUTAK SAMOSPOZNAJE

Trenutak samospoznaje je autoportret koji se koristi videotehnikom i kostimografijom kao sredstvom izražavanja. Kostimi koji prikazuju tri životinjske vrste izvedeni su kombinacijom tapetarske spužve i salveta, koje su naknadno lijepljene preko kostima. Video traje 104 sekunde, a sastoji se od dva glavna dijela. Prvi dio videouratka bilježi trenutke manjka kontrole nad svojim postupcima, trenutke slabosti i nemogućnosti suočavanja sa samim sobom ili, kraće rečeno, neprihvatanje stvarne trenutne situacije. Usto, kadrovi se sve brže smjenjuju nastojeći prikazati stanje panike koju autorica proživljava. Drugi dio videouratka bilježi kontrast prethodnom, a to je transformacija te prihvatanje novog stanja sebe upravo onakvim kakvo ono zapravo jeste. Transformacija se događa kada vrijeme nepovratno istekne i otkuca čas te autorica shvaća tko i što on zapravo jeste. Ne opirući se pritom osobinama koje se općenito smatraju negativnima, već upravo suprotno, prihvaćajući i njih kao dio sebe. Ovaj autoportret nastao je kroz igru riječi. Igra riječi temelji se na preduvjetu apsurdnih naziva određenih životinjskih vrsta - *veliki balavac*, *čaplja danguba* i *kasni noćnjak* koja služe kao opis osobina karaktera autorice. Vrijeme nezadrživo prolazi, a kad sat otkuca, autorica je zatečen situacijom u kojoj spoznaje svoju pravu prirodu. Ovaj autoportret nastaje kao osvrt i reakcija na jedno od najčešćih stanja u kojemu se autorica nalazi, a to je poricanje stvarne situacije. Istodobno se bavi proučavanjem problema s kojim se autorica susreće te pokušava pronaći njegovo rješenje kroz umjetnički izraz. Kroz takvo rješenje autorica nastoji prihvatiti sve osobine svojeg karaktera, čak i one poput balavca ili dangube. Naposljetku, takve negativne konotacije koje nose ovakvi atributi želi kroz humor preusmjeriti u misao i spoznaju koja će mu biti od koristi, a ne štete.

ZAKLJUČAK

Autoportret se može smatrati projekcijom sebe ili odrazom uma. Na autoportretu je predstavljena ličnost umjetnika, koja uključuje i nesvjesno. Stvaranje autoportreta može omogućiti umjetniku da otpusti unutarnju emocionalnu napetost kroz kontrolirani odgovarajući umjetnički izraz. Reproducirajući aspekte emocionalnog stresa u simboličkom obliku, umjetnik se može osjećati više kontroliranim i može svladati kaotičnost ili uznemirujući osjećaj bez preopterećenja. Autoportreti također mogu biti sredstvo za suočavanje s nestalnošću postojanja te pokušaj bilježenja promjene. Za neke je autoportret katarzično iskustvo, otpuštanje skrivenih emocija. Za druge, to je proces koji otkriva nove uvide o njima samima i njihovom radu. Za sve umjetnike, autoportret je istraživanje, ali i prilika da se vidi dalje od slike u zrcalu.